

STUDIA NAD KONDYCJĄ EDUKACJI DOROSŁYCH

Elżbieta Dubas

PRZYGOTOWANIE DO DOROSŁOŚCI – BYĆ I STAWAĆ SIĘ DOROSŁYM

Słowa kluczowe: przygotowanie do dorosłości, andragogika, badania empiryczne.

Streszczenie: Tekst ukazuje ważne praktyczne zagadnienie, jakim jest przygotowanie do dorosłości, które rzadko bywa przedmiotem refleksji i badań andragogicznych. Autorka przedstawia je w kilku obszarach: rozumienia terminu „przygotowanie do dorosłości”, powiązania między koncepcją przygotowania do dorosłości a modelami dorosłości, fazami i zakresami przygotowania do dorosłości, znaczenia koncepcji przygotowania do dorosłości dla współczesnych społeczeństw. Opracowanie kończy się m.in. rekomendacjami pedagogicznymi.

Wstęp

Przygotowanie do dorosłości to temat niewątpliwie istotny i być może nie do przecenienia w czasach intensywnych, przyspieszonych i często niezrozumiałych zmian, jakim podlega współczesny człowiek oraz w kontekście wyraźnego załamania się dominującej roli tradycji, religii i rodziny w procesie socjalizacji i wychowania młodego pokolenia. Jednak to temat niezbyt nie zajmujący szczególnie andragogów, z wyjątkiem przygotowania do starości, który dość powszechnie dostrzegają badacze andragodzy-gerontolodzy. Natomiast o przygotowaniu do dorosłości można raczej stwierdzić, że znajduje się poza obszarem zainteresowań andragogów, co stwarza wyraźną lukę w refleksjach i badaniach andragogicznych skoncentrowanych na dorosłości.

Przygotowanie do dorosłości, ze względów kształceniowo-wychowawczych częściej odnoszone jest do pedagogów, w tym szczególnie hebagogów. W tym kontekście budzi obawy niedostatek przygotowania andragogicznego nauczycieli różnych szczebli (przedszkoli, szkół dla dzieci i młodzieży), także i tych realizujących przedmioty kształcenia związane z przygotowaniem do dorosłości, takie

jak wychowanie do życia w rodzinie, wiedza o społeczeństwie, przedsiębiorczość, doradztwo. W małym stopniu uwrażliwieni są oni na wspieranie młodego człowieka w procesie jego dorastania do dorosłości, jak i w procesie stawania się coraz bardziej dorosłym – dojrzałym, poprzez edukację dorosłych.

Choć kwestia przygotowania do dorosłości jest traktowana przez andragogów raczej jako pewna oczywistość niżli zadanie badawcze i praktyczne, to jednak znaczenie przygotowania do dorosłości było podkreślane w literaturze przedmiotu jako niezwykle ważne w procesie kształtowania w pełni dojrzałego człowieka.

I tak, z definicji dorosłości, sformułowanej przez Jana Amosa Komeńskiego, wynika założenie o przygotowaniu do dorosłości: *Dorosły jest człowiekiem, który osiągnął już postać fizyczną i siły duchowe, gotów do wykonywania obowiązków, mogący już wprowadzić w życie taki tryb, do jakiego się przygotował* (za: Turowski 1980, s. 11–13).

Równocześnie, według Komeńskiego, „całe życie jest szkołą”, „ a więc i jego środkowa część...”. Dorosłość jest więc okresem życia, w którym człowiekowi dane jest zadanie rozwojowe stawania się mądrzejszym, a mądrość tworzy szczególną podstawę aksjologiczną dorosłości (Dubas 2004). Odniesienie do mądrości odnajdujemy także w myśli Platona (por. Turowski 1993).

Helena Radlińska zaś jako prekursorka andragogiki na polskim gruncie, definiując wychowawcę jako tego, który dopomaga, wskazuje też na jego zadanie, jakim jest przysposobienie wychowanka do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym i kulturalnym oraz przyczynianie się do jego dojrzewania osobowościowego – zmierzania do ideału. W rozwoju wychowanka istotna jest także własna aktywność rozwojowa, która może być realizowana również w dorosłości, gdyż dorosłość jest, dla Radlińskiej, plastycznym okresem życia człowieka (Dubas 2009).

Platon natomiast jako prekursor wychowania i samowychowania dorosłych uważał, że w dorosłości człowiek kontynuuje to, co było mu zaszczipione w dzieciństwie i młodości, a proces wychowania i samowychowania w dorosłości jest jeszcze istotniejszy niżli w okresach wcześniejszych. Aktywność wychowawcza nauczycieli osób dorosłych, kształtująca ich osobowości, jak i aktywność samowychowawcza samego dorosłego, dotyczy pracy (etyki zawodowej), ma wymiar religijny (dążenie do świętości), wiąże się z osiąganiem coraz wyższych cnót moralnych, odnosi się do pełnienia ról obywatelskich (państwowych, w tym kierowniczych) i rodzinnych. Oznacza proces samodoskonalenia zapoczątkowany w dzieciństwie i realizowany także w dorosłości (w wieku męskim), także wspierany przez nauczycieli-wychowawców, i w wyniku jego realizacji człowiek staje się coraz bardziej wartościowym obywatelem państwa (Turowski 1993).

Powyższy kontekst jednoznacznie wskazuje więc, że przygotowanie do dorosłości w młodym wieku i doskonalenie się w wieku dorosłym to niezbywalne zakresy rozwoju człowieka w ciągu życia.

Ustalenia terminologiczne

Dorosłość to podstawowe pojęcie badawcze andragogiki. Bywa ono jednak różnie definiowane i ujmowane z różnych perspektyw badawczych (Komeński, Radlińska, Urbański, Malewski, Czerniawska, Dubas). W kontekście powyższych wstępnych refleksji, inspirujących dla dalszych rozważań nad przygotowaniem do dorosłości, ważne są dwa rozumienia dorosłości. Często dorosłość rozumiana jest jako etap życia człowieka, umiejscowiony po okresie młodości a zawierający w sobie również ostatni jej okres, jakim jest późna i sędziwa dorosłość (Dubas 2009). Dorosłość bywa też ujmowana aksjologicznie i opisywana jako długotrwały proces dojrzewania do dorosłości pojmowanej jako pełnia, jako proces osiągnięcia wartości osobowych i społecznych (Dubas 2004). W kontekście tych dwóch ogólnych perspektyw opisu dorosłości ważnym jest wyodrębnienie odmiennych znaczeń dwóch terminów powiązanych z określeniem „przygotowanie do dorosłości”. Są nimi: „być” i „stawać się dorosłym”. Można przyjąć, że „być dorosłym” (zostać dorosłym, stać się dorosłym) oznacza osiągnięcie społeczny status człowieka dorosłego od pewnego określonego momentu w biegu życia, po wkroczeniu w okres formalnej dorosłości (w naszych warunkach po osiągnięciu 18 roku życia, określającym prawną pełnoletniość), natomiast „stawać się dorosłym” oznacza proces permanentnego doskonalenia się w roli człowieka dorosłego, dojrzewania do pełnej dorosłości, będąc już formalnie dorosłym.

Przygotowanie do dorosłości – kluczowe pojęcie w tych rozważaniach – może być rozumiane jako:

- a) Przygotowanie do dorosłości – w potocznym rozumieniu, lecz obecnym także w pedagogice¹, o bardzo pojemnym znaczeniu, obejmującym kształtowanie u młodych ludzi osobowościowych cech, tak kierunkowych (postaw, systemu wartości, potrzeb, celów życiowych i in.), jak i instrumentalnych (systemu wiedzy, umiejętności, nawyków) z uwzględnieniem głównie procesów heteroedukacji (kształcenia i wychowania), których celem jest jak najlepsze przygotowanie do pełnienia ról człowieka dorosłego oraz wprowadzenie w dorosłe życie.
- b) Wychowanie do dorosłości – powiązane z kształtowaniem osobowościowych cech kierunkowych w procesie wychowania, z uwzględnieniem wiodącej roli wychowawcy, w działaniach szkolnych i pozaszkolnych (np. poprzez harcerstwo, instytucje kulturalne i religijne itp.) oraz z uwzględnieniem tzw. nauczycieli życia, mentorów itp.
- c) Edukacja ukierunkowana na dorosłość – w ujęciu szerokim, całościowym, obejmującym aspekty edukacji szkolnej, pozaszkolnej i nieformalnej (uczenie się „w nurcie życia”), zawierającym się w całożyciowym uczeniu się, oznaczającym edukację o dorosłości jako wiedzę o dorosłości, edukację do dorosłości

¹ Podobny kontekst znaczeniowy można odnaleźć w prakseologicznych definicjach wychowania (por. Kunowski 1993).

jako przygotowanie do dorosłości, edukację w dorosłości jako towarzyszenie i wspieranie w rozwoju człowieka dorosłego.

Powyższe konteksty znaczeniowe skłaniają do konkluzji, że można przygotowanie do dorosłości określić jako długotrwały, podmiotowy, zindywidualizowany **proces uczenia się dorosłości**, silnie uwarunkowany społecznie i kulturowo, w tym przez szkołę, instytucje pracy, media masowe, instytucje wyznaniowe, a przede wszystkim rodzinę, którego celem jest jak najpełniejsze przygotowanie (się) młodego człowieka do pełnienia ról związanych z dorosłością, do świadomego i odpowiedzialnego wkroczenia w dorosłość oraz do doskonalenia siebie jako człowieka w trakcie realizacji dorosłego życia.

Modele dorosłości a koncepcja przygotowania do dorosłości

Przygotowanie do dorosłości można analizować z perspektywy różnych rozumień/znaczeń dorosłości. Odmienną istotę dorosłości dobrze ujmują trzy jej modele: statyczny, dynamiczny i ponowoczesny.

Model statyczny opisuje dorosłość jako obiektywną rolę społeczną i wynik socjalizacji (Malewski 1990). Przynależy do niego także redukcjonistyczne ujęcie dorosłości (Czerniawska 1996). Dorosłość wyznaczają czynniki obiektywne, wśród nich wskaźniki dojrzałości biologicznej gwarantujące możliwość rozrodu, wiek kalendarzowy warunkujący prawną pełnoletniość, podjęcie ważnych społecznie i odpowiedzialnych ról rodzicielskich i zawodowych. Dorosłość, po osiągnięciu powyższych wskaźników, jest jednostce „dana”, jest jednostce przypisana. Od określonego momentu w swoim życiu jest już najogólniej ona „na zawsze” dorosła.

Model dynamiczny natomiast ujmuje dorosłość jako dojrzałość – jako często całożyciowy proces zmierzania do dojrzałości rozumianej wieloaspektowo, wykraczającej poza dojrzałość biologiczną. Dorosłość w tym sensie jest swoistą wartością i sprzyja osiągnięciu innych wartości. Jest wartością „zadaną”. Dorosłość w tym modelu jest bardziej opisana przez czynniki subiektywne niż obiektywne. To ujęcie dorosłości ma charakter idealistyczny i aksjologiczny (Urbański 1986; Czerniawska 1996; Dubas 2004; Glanc 2011).

Model ponowoczesny zaś ujawnia dorosłość jako zjawisko względne, ambiwalentne. Dorosłość opisana przez ten model, adekwatnie do cech życia człowieka w kulturze ponowoczesnej, to dorosłość zagubiona, zmienna, skazana na siebie, osamotniona, poszukująca (Dubas 2001, 2004). Z badań Zuzanny Glanc wynika, że jest to dorosłość mozaikowa – fragmentaryczna i niepełna, niezakończona, zmienna, zróżnicowana i zindywidualizowana (Glanc 2011). Z perspektywy wskazanych modeli dorosłości można wyróżnić trzy koncepcje przygotowania do dorosłości:

- a) Przygotowanie do dorosłości sprzyjające pozyskaniu kompetencji **bycia dorosłym** (zostania/stania się dorosłym). Jest ono odpowiedzią na zapotrzebowanie statycznego modelu dorosłości. „Doprowadza” ono młodych ludzi do momentu zostania dorosłym zgodnie z obiektywnymi społecznymi kryteriami dorosłości.

- b) Przygotowanie do dorosłości sprzyjające pozyskaniu kompetencji permanentnego **stawania się dorosłym**, także więc w trakcie formalnego trwania dorosłości, „w procesie dorosłości”. Takie przygotowanie do dorosłości wynika z dynamicznego modelu dorosłości, a także wiedzy o przemianach rozwojowych człowieka w ciągu całego życia (*life span development psychology*).
- c) Przygotowanie do dorosłości sprzyjające pozyskaniu kompetencji łączących ze sobą bycie i stawanie się dorosłym. Takie przygotowanie do dorosłości nie przeciwstawia cech modelu dorosłości statycznej modelowi dorosłości dynamicznej. Włącza w swój zakres także trudne wyzwania stojące przed tzw. dorosłością ponowoczesną. Ta koncepcja przygotowania do dorosłości uwzględnia oczekiwania społeczne, wyzwania kulturowo-cywilizacyjne, jak również indywidualne potrzeby. Wskazuje na proces rozłożony w czasie i uwarunkowany różnorodnymi zmianami; przygotowanie do dorosłości powinno uwzględnić kompetencję dojrzałego radzenia sobie ze zmianami tak rozwojowymi, jak i społeczno-kulturowymi.

Fazy przygotowania do dorosłości

W kontekście wyróżnionych modeli dorosłości, a także możliwych koncepcji przygotowania do dorosłości, można wyróżnić trzy fazy przygotowania do dorosłości: fazę daleką, bliską i permanentną. Obrazują one różny charakter i intensywność działań związanych z byciem i stawaniem się człowiekiem dorosłym.

Faza daleka obejmuje działania podejmowane w dzieciństwie i młodości, a więc w okresie **przed** formalną dorosłością, tj. przed 18. rokiem życia. Poprzez procesy socjalizacji, w szczególności w rodzinie, a także w grupie rówieśniczej, w środowisku lokalnym, z udziałem środków masowego przekazu, a także instytucji edukacyjnych, w tym szkoły, młody człowiek systematycznie oswaja się z treścią roli człowieka dorosłego, na razie jeszcze z pewnego dystansu, bez presji czasowej, bez konieczności brania odpowiedzialności, często w sytuacji zabawy, poprzez obserwację i naśladowanie, a także w procesie edukacyjnym, przy troskliwym wsparciu opiekunów. Faza daleka łączy się z obecnością w życiu młodych ludzi osób dorosłych, które można obserwować, uczyć się od nich, później je naśladować lub dyskutować z ich przekazem i wybierać własne rozwiązania.

Faza bliska umiejscowiona jest przede wszystkim w okresie przedproża dorosłości, zawierającym się między 18. a 25. r.ż. W tym okresie ma miejsce **po-czątek** formalnej dorosłości (osiągnięty 18. rok życia) oraz zintensyfikowane aktywności przysposabiające młodego człowieka do rychłego podjęcia ważnych ról społecznych, w szczególności zawodowych i rodzinnych, a także obywatelskich. Aktywności te realizowane są często w ramach procesu formalnego kształcenia, a wzmacniane przez procesy socjalizacyjne. Udzielone przez współczesne społeczeństwo młodemu człowiekowi moratorium rozwojowe ma służyć dobremu przygotowaniu się do trudnych zadań dorosłości. Faza bliska oznacza też ostatnie przygotowania przed wejściem w dorosłość. Współcześnie, faza bliska często

wydłuża się w czasie i znacznie przekracza 25. rok życia, gdyż młodzi ludzie, nie zawsze z własnej woli, odraczają swoje wejście w dorosłość.

Faza permanentna realizowana jest w **trakcie** trwania całego okresu dorosłości, z uwzględnieniem wszystkich jej etapów, w tym także starości, obejmując więc także przygotowania do starości oraz przygotowania do śmierci. Metrykalnie już dorosły człowiek i zarazem realizujący zadania typowe dla dorosłości, w dalszym ciągu natrafia na sytuacje nieznane, w których brakuje mu wiedzy i umiejętności oraz społecznych kompetencji, by rozwiązać napotykaną trudności. To wymaga „pracy” nad swoją dorosłością – dojrzałością. Nie tylko wyzwania społeczne, ale także osobiste potrzeby wywołują działania samorealizacyjne, sprzyjające stawianiu się bardziej dorosłym. Faza permanentna definiuje dorosłość jako całościowe zadanie rozwojowe. By móc realizować to zadanie, ważnym jest wcześniejsza świadomość dorosłości jako okresu permanentnej zmiany i transformacji osobowej. Pozyskana wiedza o dorosłości w fazach poprzednich: dalekiej i bliskiej, jest aktualizowana, poszerzana, korygowana. Dorosłość jawi się więc w tym ujęciu jako permanentny projekt rozwojowy.

Dlaczego przygotowanie do dorosłości jest dziś szczególnie ważne?

Przygotowanie do dorosłości nie jest zjawiskiem nowym i wykreowanym przez współczesność. Raczej przeciwnie, można stwierdzić, że współczesność zaniedbuje takie działania w porównaniu chociażby ze społeczeństwami tradycyjnymi, które przygotowanie do dorosłości wpisywały w codzienność w ramach procesów wychowania naturalnego, a także w program działań specjalnych instytucji, jakimi były np. szkoły leśne. Wydaje się, że i dziś człowiek potrzebuje wsparcia związanego z podjęciem przez niego ról człowieka dorosłego. Można też stwierdzić, że dziś to wsparcie jest jeszcze bardziej potrzebne. Wskazuje na to kilka ważnych przyczyn opisanych poniżej.

Zagubiona dorosłość. Współczesność przyczyniła się do upowszechnienia roli człowieka dorosłego jako roli nieprzejrzystej, rozchwianej w porównaniu z jasno opisaną, przekazywaną z pokolenia na pokolenie rolą człowieka dorosłego w społeczeństwach tradycyjnych. Dziś rola człowieka dorosłego nie jest precyzyjnie określona; z jednej strony to rola znana, gdyż istnieje jeszcze świadomość tradycyjnych wyznaczników dorosłości, z drugiej zaś nieznana skutek napierania na jednostkę wciąż nowych wyzwań cywilizacyjnych, zmniejszania się roli tradycyjnych wartości i autorytetów, w kontekście dominacji kultury prefiguracywnej, osłabiającej pozycję człowieka dorosłego w społeczeństwie. Dorosłość z jednej strony jest oczekiwana, wręcz wyczekiwana przez młodego człowieka, bo pozwala na samodzielność i niezależność, wyemancypowanie się spod wpływu rodziców i nauczycieli, z drugiej zaś strony jest nieoczekiwana w kontekście trudności związanych z usamodzielnianiem się i budzi uzasadnione obawy przed podjęciem odpowiedzialności za własne i innych życie. W tym kontekście warto odnotować inne niepokojące zjawisko, a mianowicie przeciążenia roli człowieka

dorosłego, m.in. poprzez długotrwałe wspieranie formalnie dorosłych już dzieci, które nie mogą lub nie chcą się usamodzielnąć. Zjawisko opóźniania się zegara społecznego w stosunku do zegara biologicznego dotyczy bowiem współczesnych młodych dorosłych (Wojciechowska 2005). Wreszcie, dziś coraz częstsze są pytania: Czym jest dorosłość? Czy warto być dorosłym? Ta wielka ambiwalencja współczesnej dorosłości nie ułatwia bycia dorosłym. Jak być dorosłym, skoro nie wiadomo, czym jest dorosłość...

Dorosłość w zmianach. Kolejna kwestia dotyczy specyficznego funkcjonowania współczesnych społeczeństw, a w następstwie także poszczególnych jednostek, wyznaczonego przez częste, niekiedy gwałtowne i radykalne zmiany. Zmiana oraz przyspieszenie to cechy życia we współczesności. Nieradzenie sobie ze zmianami rodzi zaś liczne negatywne konsekwencje jednostkowe i społeczne. „Życie w zmianach” utrudnia realizację skutecznego przygotowania do dorosłości. Rodzi się bowiem pytanie: Do jakiego życia w dorosłości należałoby młodych ludzi przygotować? Sensownym wydaje się upowszechnienie świadomości, iż zmiana stanowi immanentną część życia współczesnego człowieka i że przygotowanie człowieka do dorosłości to przygotowanie do konfrontacji ze zmianą, do radzenia sobie z nią, do wykorzystania rozwojowego potencjału zmiany. Jak pisze Karolina Appelt: *Podstawowe zadanie, które stoi przed dorosłymi, to rozwinięcie w sobie umiejętności dojrzałego radzenia sobie ze zmianą* (Appelt 2005, s. 543). Przygotowanie do radzenia sobie ze zmianą powinno mieć miejsce w fazach dalekiej i bliskiej przygotowania do dorosłości, lecz życie w zmianach cechuje także dorosłość i określa ją jako całościowy proces rozwoju poprzez zmianę. Przygotowanie więc do dorosłości winno rozciągać się w tym rozumieniu także na fazę permanentną.

Dorosłość w trudnościach. Życie człowieka dorosłego, ze względu na ciążące na nim zadania społeczne, nie należy do łatwych. Typowe zadania rozwojowe, kryzysy tożsamości, które mogą mieć miejsce w ciągu całego życia, także więc w dorosłości², oraz złożoność życia ludzkiego w jego wymiarze egzystencjalnym, które już same w sobie stanowią dla jednostki duże wyzwania, nakładają się i są potęgowane przez współczesne uwarunkowania makrocywilizacyjne i społeczno-kulturowe. Niewiarygodnie szybki postęp nauki i techniki, wkroczenie w codzienne życie dynamicznych nowoczesnych technologii informatycznych, wszechobecny przekaz mediów masowych, osłabienie więzi rodzinnych, upadek autorytetu nauczycieli i osób starszych, napór konsumpcjonizmu, ekonomizacja życia, desakralizacja życia, atomizacja jednostek, starzenie się społeczeństw, nasilony rozwój subkultur i patologii społecznych, zaburzone poczucie bezpieczeństwa w sytuacji przemocy, terroryzmu, zagrożenia wojnami, niszczące, powodowane także przez człowieka oddziaływania sił natury itd., niewątpliwie silnie obciążają współczesnego człowieka. Do czynników obciążenia należy także doliczyć transformację społeczno-polityczną w naszym kraju.

² Kryzys (tożsamościowy) może być na każdym z etapów dorosłości wznawiany (Raskin, za: Wojciechowska 2005, s. 490).

Zdaniem Anny Brzezińskiej i Beaty Ziółkowskiej, można ją uznać za dodatkowy silny czynnik modyfikujący współczesne bycie dorosłym (Ziółkowska 2005). Życie współczesnego człowieka, także w następstwie szybko dziejących się zmian, nacechowane jest lękiem, niepewnością, jest życiem w stresie. Przygotowanie do dorosłości w tym kontekście może uczyć, jak żyć w trudnościach, jak je rozwiązywać, jak im przeciwdziałać, jak godzić się z ich następstwami, jakich dokonywać wyborów, by omijać trudności itp. Podobnie, jak życie w zmianach, życie w trudnościach wymaga permanentnego wspierania człowieka w jego dorosłości.

Dorosłość w samorealizacji. Niewątpliwie tym, co wyróżnia współczesną dorosłość społeczeństw otwartych, pluralistycznych i o cechach ponowoczesnych są silne tendencje samorealizacyjne obecne w świadomości i dążeniach życiowych osób dorosłych. Wypierają one albo wyraźnie pomniejszają znaczenie społecznych oczekiwań i nakazów wobec człowieka dorosłego. Tendencje samorealizacyjne to niewątpliwie wynik społeczno-kulturowych przemian cywilizacyjnych, w tym także wynik wzrostu poziomu wiedzy i samowiedzy poszczególnych ludzi, uzyskany w wyniku procesów edukacyjnych, jakim oni podlegali, począwszy od dzieciństwa często aż po okres starości. Druga połowa XX wieku to nasilanie się tendencji indywidualizacyjnych i wzrost podmiotowości jednostek, będących także efektem akcentowania powszechnych praw człowieka oraz demokratyzacji życia obywatelskiego. Jak pisze Karolina Appelt, lata dwudzieste XX wieku to triumf indywidualizacji (Appelt 2005). Człowiek, także dorosły, świadomy swych praw i potrzeb, domaga się realizacji osobistego procesu rozwoju. Koncentruje się przy tym często na sobie samym kosztem budowy więzi wspólnotowych, w tym także rodzinnych. Samorealizacja dorosłych jednak wymaga wsparcia, aksjologicznych podpowiedzi, mądrych wyborów przynoszących pożytek jednostce a nieszkodzących społeczności, w której ona żyje. Uprawomocniona subiektywna ocena własnej dorosłości nie powinna także pomijać odniesienia do wartości społecznych i ogólnoludzkich. Samorealizujący się dorosły znajduje się więc w przestrzeni permanentnych działań przysposabiających go do bycia dorosłym coraz bardziej dojrzałym. Samorealizacja dorosłego jest więc pewnym wyzwaniem jednostkowym, lecz z szerokim kontekstem społeczno-kulturowym.

Dlaczego więc przygotowanie do dorosłości jest dziś szczególnie ważne? Ponieważ dziś nie wystarczy „zostać” dorosłym w określonym momencie swego życia, lecz trzeba uzyskać legitymację dorosłości potwierdzać każdego dnia trudem dojrzewania do zadań, jakie niosą ze sobą kolejne etapy dorosłego życia. Dziś być dorosłym oznacza ciągle się dorosłym stawać i w sposób dojrzały odpowiadać na nowe wyzwania. Ideę owego stawania się dorosłym należy młodym ludziom zaproponować i wyjaśnić, a osobom dorosłym pomagać ją urzeczywistniać.

Zakresy przygotowania do dorosłości

Przyjmując tak szeroką wykładnię rozumienia przygotowania do dorosłości, należy niewątpliwie także szeroko ująć zakresy owego przygotowania. Tym samym winny one odzwierciedlić wszystkie „tematy” życia, jakie mogą być obecne w jednostkowych codziennych realizacjach dorosłości, m.in. poprzez pełnienie ról społecznych, jak i poprzez działania rozwijające jednostkową dojrzałość. Uwzględniając fakt, że dorosłość jest silnie uwarunkowana szerokim kontekstem społeczno-kulturowo-cywilizacyjnym oraz że jest dziś zarazem także jednostkowym projektem życia, można uwzględnić trzy zakresy przygotowania do dorosłości: zakres odniesień kulturowo-cywilizacyjnych (globalnych), zakres odniesień wobec Innych ludzi (społecznych) oraz zakres odniesień do siebie samego (osobistych).

Zakres odniesień kulturowo-cywilizacyjnych – Ja (dorosły) wobec kwestii globalnych uwzględni kompetencje związane z uczestnictwem we współczesnym szybko zmieniającym się świecie nowoczesnych technologii informatycznych, przekazu mediów masowych, zmian historyczno-politycznych i gospodarczych, nowych wzorów kulturowych, mód i stylów życia, w tym także zmian dotyczących treści roli człowieka dorosłego.

Zakres odniesień społecznych – Ja (dorosły) wobec Innych obejmuje kompetencje związane z uczestnictwem w relacjach międzyludzkich, w tym w szczególności w relacjach bezpośrednich o silnych więziach emocjonalnych. Umieszcza się je głównie w rodzinie, a także w grupie koleżeńskiej, w gronie przyjaciół i znajomych. Ważnymi są także interakcje w instytucjach, w tym w szkole oraz w miejscu pracy. Znaczącą współcześnie jest postawa wobec Innych, także odmiennych kulturowo.

Zakres odniesień do siebie samego – Ja (dorosły) wobec własnej dorosłości łączy się z samowiedzą człowieka (dorosłego) i wynikającą z niej samoocena, samokontrolą oraz aktywnością samodoskonaleniową odniesioną do kwestii dorosłości. Samowiedza ta mieści się w odpowiedzi na pytania: Czym jest dorosłość? Jakie ma ona znaczenie społeczne i jednostkowe? Jak uczynić społeczne oczekiwania wobec dorosłości osobistym projektem życia? Jakie kompetencje należy osiągnąć, by być dorosłym? Dlaczego należy stawać się coraz bardziej dorosłym – dojrzałym i w jaki sposób to zrobić? Kwestie dorosłości silnie wiążą się i są osadzone w kontekście egzystencjalnym, aksjologicznym i światopoglądowym. Łączą się z pytaniami: Kim jestem, uwzględniając aspekt cielesności i duchowości? Jaki jest cel i sens mojego życia? Na jakich wartościach chcę oprzeć moje życie? Na ile mogę być autorem swego życia?

Te trzy zakresy przygotowania do dorosłości niewątpliwie gwarantują pełnienie podstawowych ról człowieka dorosłego³:

³ Helena Radlińska, twórczyni andragogiki w Polsce, wymieniła trzy podstawowe role człowieka dorosłego: rodzicielską, zawodową i obywatelską (Radlińska 1947).

- roli rodzicielskiej – rozumianej jako spełnianie się w relacjach rodzinnych: małżeńskich, rodzicielskich, w relacjach z rodzeństwem, z wnukami, w relacjach z rodzicami, także starzejącymi się i innych;
- roli zawodowej – pozwalającej nie tylko na zaspokajanie poprzez odpowiedzialnie wykonywaną pracę potrzeb materialnych swoich i rodziny, utrzymanie status quo państwa, ale także na samorealizację, w tym także poprzez wartościowe spożytkowanie czasu po pracy;
- roli obywatelskiej – oznaczającej świadome i zaangażowane uczestnictwo w demokratyzującej się lub demokratycznej wspólnotie lokalnej, narodowej i globalnej;
- roli człowieka pełnego człowieczeństwa – osoby świadomej swych potrzeb i możliwości, praw i obowiązków, celów już osiągniętych i jeszcze do osiągnięcia, osoby o poczuciu godności istoty ludzkiej, szanującej wartości budujące kulturę i wspólnoty, osoby doskonalącej się i przekraczającej swoje dotychczasowe poziomy rozwoju. W kontekście popularnych współcześnie subiektywnych definicji dorosłości i poniekąd braku konieczności spełniania obiektywnych kryteriów dorosłości, takich jak np. pełnienie roli rodzicielskiej czy nawet roli zawodowej, ten wymiar roli wydaje się być niezbywalny i zasadniczy. Ten wymiar roli zdecydowanie rzutuje na pełnienie innych ról przez człowieka dorosłego. W obszarze tej roli zawiera się także klucz do osiągnięcia dojrzałej, spójnej, zharmonizowanej tożsamości.

Zakończenie

Obserwując obecną rzeczywistość społeczną, niewątpliwie można stwierdzić niedostatek działań polegających na przygotowaniu młodego pokolenia do dorosłego życia. Należy więc uwypuklić potrzebę takiego przygotowania.

Środowiskiem, które najczęściej przygotowuje do dorosłości, jest wciąż **rodzina**. Należałoby wzmocnić to naturalne środowisko dojrzewania młodego człowieka, zwracając przy tym uwagę na znaczenie bezpośredniego osobowego kontaktu w rodzinie, który powinien charakteryzować się silnymi pozytywnymi więziami emocjonalnymi. *Emocjonalne przywiązanie nastolatka do rodziców pozostaje silne, zwłaszcza w rodzinach, gdzie wcześniejsze relacje były satysfakcjonujące dla obu stron. /.../ po początkowych, czasami bardzo silnych, manifestacjach własnej niezależności, młody człowiek powraca do wartości przekazywanych mu w domu* (Bardziejewska 2005, s. 363). Warto też pamiętać, że rodzina jest pierwszą, naturalną i najbardziej wszechstronną szkołą relacji intymnych, a te realizowane w sposób dojrzały są istotnym wyznacznikiem zharmonizowanej tożsamości.

Szkoła w niewystarczającym stopniu wywiera realny wpływ na przygotowanie swoich uczniów do dorosłości. Jednak dysponuje dużym potencjałem w tym zakresie, związanym z treściami i metodyką kształcenia, z osobą nauczyciela oraz tzw. życiem szkolnym jako środowiskiem socjalizacyjno-wychowawczym. Należałoby wzmocnić i ukierunkować działania szkoły tak, by stała się ważnym środowiskiem

edukacji młodego pokolenia do dorosłości, edukacji, która uwzględni także realizację procesu wychowania. Nie powinno być bowiem tylko tak, jak wynika z badań Anny Frindt, że *Szkoła daje wykształcenie, które jest konieczne dla uzyskania pracy* (Frindt 2005, s. 186)⁴. Jak pisze Mariola Bardziejewska: *Szkoła może pomóc w sposób świadomy i zaplanowany w poszukiwaniu tożsamości. (...) Szkoła powinna (...) być miejscem, w którym młoda osoba będzie mogła wykorzystać doświadczenia wyniesione z różnych sytuacji i kontekstów do tworzenia własnej wyjątkowej tożsamości. (...) Chcąc (...), aby uczniowie osiągnęli dojrzałą tożsamość, szkoła musi sama być dojrzałą organizacją oraz dążyć do tego, aby stała się dla nich znaczącym i godnym elementem ich otoczenia społecznego* (Bardziejewska 2005, s. 375).

W kontekście powyższych wniosków i zaleceń zdecydowanie wysuwa się jako znacząca w procesie przygotowania do dorosłości rola **autorytetów**. Należy jeszcze bardziej wzmocnić już istniejący autorytet rodziców i koniecznie odbudować aktualnie zagubiony autorytet nauczycieli. Szkoła bez autorytetu nauczycieli nie może stać się wspólnotą wychowującą. Rodzice czy nauczyciele bez autorytetu nie zyskają zaufania młodzieży tak istotnego w procesie ich osobowej formacji. Nie skłonią ludzi młodych np. do rozmów, w tym tak ważnych dla rozwoju rozmów zwierzeniowych. Warto uwzględnić też rolę seniorów w procesie międzypokoleniowego uczenia się, gdyż to oni są dla młodych swoistym pomostem między teraźniejszością a przeszłością, między nowym a tradycją i dopełniają przygotowanie do dorosłości osobistym, często silnie przekonującym doświadczeniem. Jak pisze Beata Ziółkowska: *W sensie społecznym (...) dorosłość oznacza czerpanie z tradycji wcześniejszych pokoleń przy zachowaniu wierności swojemu systemowi wartości, przekonani i obranemu stylowi życia* (Ziółkowska 2005, s. 436).

Wreszcie, ponieważ przygotowanie do dorosłości, jak każdy proces uczenia się, wymaga **aktywności własnej** samych młodych ludzi, należy rozwijać ich refleksyjność i uczyć namysłu nad życiem i sobą oraz swoją dorosłością, wyposażać w zdolności autokreacyjne, wskazywać cele i wartości procesu rozwoju i budzić motywację do doskonalenia się, wzbudzać odpowiedzialność za własną dorosłość – dojrzałość. Oznacza to, że należy zdecydowanie wzbogacić proces edukacji młodego człowieka w aktywność wychowawczą i samowychowawczą.

Dorosłość jest, jak widać, w coraz większym stopniu osobistym doświadczeniem jednostki⁵, związanym z subiektywną samooceną własnej odpowiedzialności i samodzielności, ale równocześnie jest również realizacją ról społecznych. Ważnym jest więc **uświadamianie modelu dorosłości**, który połączy te wymiary i ukierunkuje (młodego) człowieka ku wartościom społeczno-kulturowym i wartościom osobistego rozwoju, harmonizowanym w dojrzałej tożsamości.

⁴ Należy zauważyć, zdaniem Julity Wojciechowskiej, że rola zawodowa *nie jest przejawem psychologicznych zmian rozwojowych, które powinny charakteryzować wejście w dorosłość*. Za centralne wskaźniki dorosłości uważa się natomiast małżeństwo i rolę rodzicielską. Rola zawodowa bywa częścią „tymczasowej dorosłości” (Wojciechowska 2005, s. 477).

⁵ Por. też wyniki badań nad obrazem „dorosłość w dobie ponowoczesnej”, przeprowadzone na populacji młodych dorosłych (20–30 lat) przez Zuzannę Glanc (Glanc 2011).

W związku z powyższym warto też zadbać o przywrócenie **rangi dorosłości** we współczesnych społeczeństwach. Można nawet mówić o potrzebie odbudowania swoistego autorytetu dorosłości. Należy eliminować negatywny stereotyp dorosłości łączony ze stagnacją, codzienną szarą monotonią spełniania trudnych oczekiwań społecznych i wywiązywania się z powinności na rzecz innych, ze zmęczeniem i brakiem czasu na odpoczynek i osobisty rozwój. W to miejsce należy ukazać wartość dorosłości – dla społeczeństwa, dla kultury i dla samej jednostki.

Niewątpliwie należy też podkreślić potrzebę badań diagnostycznych nad dorosłością oraz rozwiązań praktycznych służących młodym i dorosłym ludziom w ich drodze dorastania do dorosłości, bycia i wciąż na nowo stawania się dorosłymi.

Kończąc, można by zgłosić wątpliwość, czy aż w takim zakresie przygotowanie do dorosłości powinno być dyskutowane i podejmowane. Odpowiedź jest jednak jednoznaczna; Tylko bowiem dorosłość rozumiana jako dynamiczny proces całościowego dojrzewania i adekwatne do tego przygotowanie pozwolą młodym ludziom, a potem dorosłym w każdym wieku, w dojrzały sposób skonfrontować się z trudnymi wyzwaniami, jakie niesie życie.

Bibliografia

1. Appelt K. (2005), *Środkowy okres dorosłości jak rozpoznać potencjał dojrzałych dorosłych?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
2. Bardziejewska M. (2005), *Okres dorastania. Jak rozpoznać potencjał nastolatków*, [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
3. Brzezińska A.I. (red.) (2005), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
4. Czerniawska O. (2006), *Trendy rozwojowe w zachowaniu ludzi dorosłych*, [w:] R. Wujek (red.) *Wprowadzenie do andragogiki*, Wydawnictwo Instytutu Technologii Eksploatacji, Warszawa.
5. Dubas E. (2001), *Zmieniająca się dorosłość. Od dorosłości konwencjonalnej ku dorosłości subiektywnej*, [w:] E. Przybylska (red.) *Andragogiczne wątki, poszukiwania, fascynacje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.
6. Dubas E. (2001), *Dorosłość w perspektywie dojrzałości*, „Zeszyty Naukowe WSH-E w Łodzi”, Juraś-Krawczyk (red.) zeszyt Edukacja dorosłych.
7. Dubas E. (2004), *Podstawowa kategoria andragogiczna „dorosłość” i jej aksjologiczny kontekst*, [w:] J. Kostkiewicz (red.), *Aksjologia edukacji dorosłych*, KUL, Lublin.
8. Dubas E. (2005), *Andragogiczne poszukiwania rozumienia dorosłości*, [w:] E. Dubas (red.) *Człowiek dorosły – istota /nie/znana?*, Wydawnictwo Naukowe NOVUM, Płock.
9. Dubas E. (2006), *Uniwersalne przesłanki andragogiczne refleksji Heleny Radlińskiej*, [w:] E. Marynowicz-Hetka (red.), *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki*, PWN, Warszawa.
10. Dubas E. (2009), *Etapy dorosłości i proces kształcenia*, [w:] A. Fabiś, B. Cyboran (red.) *Dorosły w procesie kształcenia*, Wyższa Szkoła Administracji, Bielsko-Biała, Zakopane.
11. Frindt A. (2005), *Czy warto być dorosłym?*, Wydawnictwo Żak, Warszawa.

12. Glanc Z. (2011), *Obraz dorosłości w dobie ponowoczesnej. Mozaika wymiarów dorosłości*, „Edukacja Dorosłych”, nr 1.
13. Janiszewska-Rain J., (2005), *Okres późnej dorosłości. Jak rozpoznać potencjał ludzi w wieku podeszłym?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
14. Kunowski S. (1993), *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Wydawnictwo Salezjańskie, Warszawa.
15. Malewski M. (1990), *Andragogika w perspektywie metodologicznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
16. Radlińska H. (1947), *Oświata dorosłych. Zagadnienia, dzieje, formy, pracownicy, organizacja*, Ludowy Instytut Oświaty i Kultury, Warszawa.
17. Turoś L. (1980), *Andragogika*, PWN, Warszawa.
18. Turoś L. (1993), *Andragogika ogólna*, WSRP, Siedlce.
19. Urbański R. (1986/9), *Refleksje nad etycznym paradygmatem andragogiki*, „Oświata Dorosłych”.
20. Urbański-Korż R., *Dorosłość jako podstawowe pojęcie andragogiki*, [w:] E. Solarczyk, K. Przyszczypkowski (red.) *Oświata dorosłych*, Wydawnictwo EDYTOR, Poznań – Toruń.
21. Wojciechowska J. (2005), *Okres wczesnej dorosłości jak rozpoznać ryzyko i jak pomagać?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
22. Ziółkowska B. (2005), *Okres dorastania. Jak rozpoznać ryzyko i jak pomagać?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
23. Ziółkowska B. (2005), *Okres wczesnej dorosłości. Jak rozpoznać potencjał młodych dorosłych?* [w:] A.I. Brzezińska (red.), *Psychologiczne portrety człowieka Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

Preparation for adulthood – being and becoming an adult

Key words: Preparation for adulthood, andragogy, empirical studies

Summary: The text presents an important practical issue – preparation for adulthood, which is almost absent from andragogical reflection and studies. The author refers to this problem in the following areas: the understanding of the term “preparing for adulthood”, the connection between the conception of preparation for adulthood and the models of adulthood, phases and areas of preparation for adulthood, the meaning of preparation for adulthood conceptions in contemporary societies. The text closes with conclusions and pedagogical recommendations.

Dane do korespondencji:

Dr hab. Elżbieta Dubas, prof. Uniwersytetu Łódzkiego

Zakład Andragogiki i Gerontologii Społecznej

ul. Pomorska 46/48

91-408 Łódź

e-mail: eladubas@gmail.com